

Euskal testu zaharrak eta itzulpengintza

JOSE M. SATRUSTEGI

Bibliak Testamentu Zaharrearan dioen Babelko Torrea eta hizkuntza banakatuen mitoa bezain zaharra da historiaurretik itzulpengintzaren iturrama. Mintzaira desberdinetako gizonen hartu-emanetan elkar ulertu beharrrak sortu zuen aspaldi hartan itzultzaile zerbitzua.

Giza-aberearen aurre jatorria aintzat harturik, keinu-mainu eta oihu berezien sentiberatasun edo garraztasun eraginkorrean datza itzulpen guztien lehen batasun berezkoa. Zantzuen mimojardun orokor eta soinuen deialdi nahiz garrasi estuen espresio bizitik, gaur egungo teknologien jarduera elektronikotaraino, bide luzea ibili du gizonak kultura desberdinen arteko itzulpen arazotan.

Euskarari dagokionez, ahoz ahoko itzulgaien aipamenak maiz agertzen dira izkribu zaharretan; baina ez hainbeste itzultitako tes-

tuen azalpenak. Horrexegatik, hain zuzen, balio handikoak dira aurkitutako lekukoeren zirriborroak.

Han edo hemen itzultzailea behar zelako adierazpenak ere badu, noski, baliagarritasunik euskararen historian hizkuntzak noizbait izandako hedadura zehazteko eta, bide batez, bertan euskara elebakar zutenen lekukotasuna azpimarratzeko. Elizako liburuetan arrunta izan ohi da apezpikuen agindu ofizialak herri-mintzairan eman zirelako oharra; baina parroketan ez ezik, epaitegietako izkribuetan ere bada batzuetan horrelako azalpenik.

Estellerrian, esate baterako, Arraztia abizenekoen armari eskubideaz sortutako auzi batean, hiru testigu aipatzen dira erdararik ez zekitenak beste horrenbeste herritan. Hauek dira, euren itzultzaileen izenekin batera:

1. *"Martin Sotes, vez. de Azcona... preguntado por el 6. art. de la Repregunta dixo que este testigo entiende poco Romançe y se examino en basquençe con el dicho Lopeç de Rieçu a quien le dio a entender lo que sauia y que Echo de ber sabia algo de bascuençe el dicho Lope de Rieçu y que no hubieron interprete"*.
2. *"Sebastian de Arraztia, vez. de Yruñela... y como tiene dicho se Examino en bascuençe y serbio de interprete Pascoal de Inça"*.
3. *"Goncalo de Suescun, vez. de Vgar... dixo que se Ratifica con esto que en don(de) dize que el concejo de Azcona tiene su ssolar en dicho lugar de Arraztia y este testigo fue examinado en basquençe por no saber Romançe y fue examinado conterprete (sic) que fue Pascoal de Inça y no saue si son parientes".¹*

Euskararen aldetik, hala ere, alboko berriak dira honelako aipamenak, non edo han noizbait hizkuntza zaharra mintzatzan zeneko albistea, alegia, itzulitako testuen lekukotasunik ez badago. Baina, zorionez, euskal testu zaharretan aurki daiteke batzuetan ohiko itzulpen haien zirriborrorik ere.

Era askotako izkribuak eta helburu edo funtzio desberdinetako lanak direnez, multzo berezitan bana daitezke: 1) itzulpen ofiziokoak, 2) testu parekatuak, eta 3) azalpen libreak.

1) Itzulpen ofiziokoak

Edukin zehatza eta mezu borobilaren testu finkatua ukiezina da itzulgai ofizialetan. Liburu santuak edo Biblia, Kristau Ikasbidea edo dotrinak, deboziziozko liburu maisu handienak, eta udalerrietako ordenantzaren bat edo beste dira euskaldunon itzulpen zahar nagusiak. Muga estu horien barnean, iturrien esanahiaz jabetzea da itzultzailearen lehen egitekoa, eta hurbiletik hari jarraitzea.

Bitartekariaren eginkizuna, gero, ulgarritasunaren aldetik eskertzen da, eta hizkuntzaren edertasunagatik miresten. Nere iritzi apalean, idazlearen sormen ekintza baino korapilatsuagoa da batzuetan bikoizlearen eginkizuna. Artisau lan eskergaitza da, adibidez, lirika eta olerkaritzako gaiak duintasunarekin berreskuratzea. Izan ere, pentsabide oso landu edota amodio diztirantaren argi-printzaz hariltzen den irudia, ez da lerroz lerro eta hitzez hitz egiteko hustuketa. Ez da metroka edo haztagailuan neurt daitekeen materialea, gaztelu zaharren berreraiketako harlandu zenbatuak balira bezala.

Eskuak lotuta arte-ederretan bere lana egiten duen margolariaren antza hartzen diot bikoizle onari; iturramaren ekarkinari zehaztasunez jarraitu behar dio, alde batetik, baina irudi estetikoaren janzkera lortuz bigarren hizkuntzan. Gai arruntek ez dute, noski, horrelako zailtasunik; hala ere, ikerlan teknikoen esparruan jakintza espezialduen kontzeptu berriek korapilo handiak sortzen dituzte.

1. "Desculpa de Hernando Diaz contra el fiscal y su denunciante y lugar de Azcona sobre el escudo". (Atención de Angel Elvira y M. Inés Sainz, de Mendavia (Navarra). 1605, 16 eta 17 fol.

Testu zaharretako itzultzaileak mugatua-
goa zuen itzulgaien esparrua gizartearen ja-
kintza maila apalagoa zen neurrian, baina
baziren orduan ere zailtasunak. Aldaketak
sortzen dituen aurrerapenak berez dira gizar-
tearen biziko legea, eta erromatarren eragi-
na, adibidez, nabarmena izan zen euskaldu-
nen kulturaren eta hizkuntzan. Kristautasunak
denbora berean burubideak, ohiturak eta si-
nestea aldatu zituen Mendebaldeko herrie-
tan bere hiztegi propioa txertatuz.

Euskal testu zaharretako itzulpenen le-
kukotasun nagusia elizgizonen eskutik dator-
kigularik, erlijio gaiak dira ugariak. Itzul-
tzaileei dagokienez, eliz barruti mailan ez
zegokeen orduan ogibidez ofizioko itzultzai-
lerik. Norberak borondate onez eta beharri-
ren pasioz idatzitako zirriborroak dira ba-
tzuetan, maila desberdineko kalitatearekin.
Leitzako parrokiaren apaiz biren arteko auzia-
ren ondoren Erromatik etorritako idazki
baten itzulpena ez da, noski, eredu garriena.
Honela dio:

*“Ohec dirade Letra Apostolico baçuec
exe-/cutorialeac, probeituak Matheo Bura-
to / jaunak jueza Aitasantuak señalatua /
sacra Rotaco, erri onetaco Abbadiaco / au-
ciagatic ceña baitarame bachiller / D. Mar-
tin de Aldunçin eta D. Martyn de / Valcar-
losen artean. Aguinçen du / Juezac paga
dizala D. Martyn de Bal-/carloshac bachi-
ller Aldunciny, edo / haren procuradoreari
amaborz egunen / barrenean, borzetan eun
eta berroquey / eta amalau erreal alde bate-
ra, eta / verroquei eta amar ezcutu, amar-*

*na / erralecoric, eta gueyago sey ezcutu /
moneda veretic. Gustiac causa, eta / razoe
expresaçen diranengatic Letretan. / Eta gue-
yago pagatu behar ditu justamente / çor di-
tuen costuac. Aperçebimenturequin / paga-
zen ezpaditu termionetan, prozedi-Ituco
dela aren persona presso arzera, eta / aren
aziendac, eta rentac consignazera // eta se-
crestazera, eta ahec saldu eta / pagu eguite-
ra. Recrezicen dirade derecho / eta costu guz-
tiequin. Eta zerren eguin / ditudan dili-
gencia necessarioac Yruñean eta emen no-
tifica-/zeco Letra oec vere personan, eta ezin
/ aurquitu dudan, eguiten dut publicacio
au / eliza onetan, eta yminico dut Letrac,
eta / trasladua eliza onen ateari erasidich /
guztien notorio den. Eta datorren abbadea-
ren / notiçia. Eta gueyago aperçebiçen dut
/ emanen diodala trasladu fede eguiten /
duena escazen duten personaei, emateco /
noticia Abbadeari”².*

Salbuespen moduan har daiteke eskuar-
teko itzulpen zaharretan Leitzako zirribo-
rroaren antzeko euskara mordoiloa. Gaita-
sunezaren beste muturrean, alderantziz, maila
goreneko itzulpen kopuru aberatsa dago eus-
kal literatura zaharrean. Ioannes Leizarragak
Testamentu Berria euskaratu zuenetik (1571)
etengabeko itzulpen tradizio eskergaitza izan
du Euskal Herriak Elizaren bidez. *Gudu Iz-
pirituala*, *Philotea*, *Kempis* eta antzeko abar
luzearekin aberastu zen hizkuntza eta esko-
latu bereziki Iparraldeko euskalduna. Ez ze-
goen noski ogibidez eta ofizioz itzultzaile ti-
tuldunik “profesioaz” mintzatzeko. Emai-

2. Archivo Diocesano de Pamplona. Proc. Leiza 1626, C. 490, n. 2, Sec. Mazo. Cf. Jose M. SATRUSTEGUI, “Contribución al fondo de textos antiguos vascos” ASJU, XII-XIII, 1978-1979, 13. or. eta hurr.

Euskal Testu Zaharrak I, Iruñea 1987, 46 or.

tzen txukuntasunaz eta hizkuntza jatorraz neurtzen zen maisuaren gaitasuna eta maila.

Hitzez hitz itzuli beharreko testu idatzien esparrua da itzulpengintzako eragin nagusia duena une honetan, eta betidanik altxor aberatsa utzi duena euskal literaturan.

Hitzak hitz, badu tradizio sendoa aspaldiko euskal itzulzaileen eskolak. Apezpikuen artzai-irakasgai luzeak euskaraz ipintzen saiatutako apaizik ere bada, besteak beste, Iruñeko elizbarrutian. Nikolas Polit auriztar ospetsuak euskaratutako bat argitaraturik dago,³ eta ez da bakarra bere izkribuen bilduma ederrean.

2) Testu parekatuak

Izkribu zaharren munduan bada bigarren maila bat itzulpenaren ikuspegitik baino zehatzago, oinarriko testu baten erabilpen libretik sortutako parekotasuna duela esan litekeena. Egile batek bere lana hizkuntza bitan burutu behar duenean, adibidez, iturburuko urbide desberdinen antzera, mezua-ren ildotik parekatzen ditu testuak. Bietariko hitzun trebeari errazago zaio hori, esaldiak hitzez hitz itzultzeko morrontzan erortzea baino. Dotrina erakustea, homilia egitea eta platicatan morala delako ohitura onetaz mintzatzeko zirriborroak idaztea edukinaren ardatzari lotuago dago normalean, testu bien arteko hitzen batasun ezin bananduari baino.

Besterik da, noski, jai nagusietako predikuen ospeari begira, edota kanpoko hizlariaren sona eta izenaren zintzirrinak direla medio estetikaren eraginez buruturiko sermoi bikoitzen kasua. Lerroz lerroko gainbegiratuan zerikusi gutxi dute, askotan, perpausen loturan eta azalpenen ordenan. Sermoia-ren zergatia, puntu nagusien gaingiroko ardatza eta, bereziki, esaldi apain, itxura borobil eta hiztegi txukunaren izarretako hizkuntza arrotza, izan zitezkeen testu parekatu haien adierazgarri distiranta.

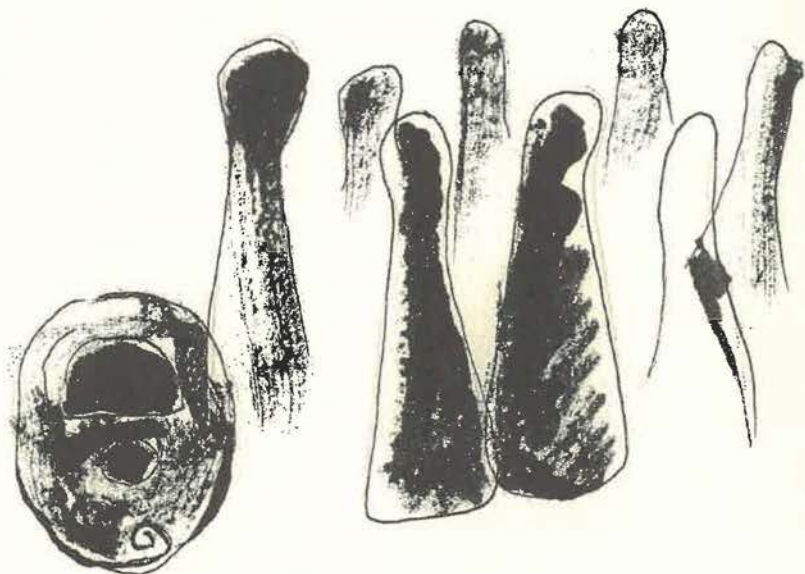
Zabarkeriaren aldetik datorkioke, aldeantiz, itzulpenari mordoilokeriaren arriskua. Egileak hizkuntza bat duintasunez baliatu arren —gehienetan erdara—, bigarrenarekin eragozpenak baditu, edozein modutako akatsak nabarmentzen dira itzulpen itxurako testu parekatuetan.

Hizkuntza desberdinen arteko ikuspegitik euskararen barruko egoerara itzultzen badira begiak, bada euskalki eta azpieuskalkien mailan aldaturiko testu parekatuak ere.

Ohikoa da, alde batetik, aurreko gizaldiko elizgizonen izkribuak ukitu txikiekin ondorengoak baliatzea. Paper mota, tintaren marka, letra bera eta bien datak izan ohi dira ezaugarri zehatzak. Tokian tokiko euskara dela-eta testua arrotz gerta baledi dagoen dagoenean bigarren apaizaren eliztarrentzat, jatorriko paperetatik aldatu egiten zen izkribua ulergarritasunaren bidetik entzule berrien mintzairara.

3. Jose M. SATRUSTEGI. "Iruñeko elizbarrutiko izkribu baten itzulpena Luzaideko mintzairan" *SENEZ* 15, 1994, 73-93 or.

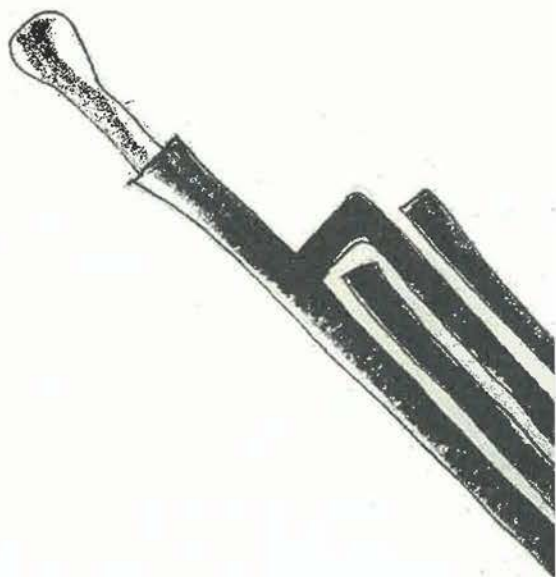
Dialektologia alorreko ikerleentzat interesgarria daitekeenez euskal testu parekatuen lekukotasuna, Anastasio Echeverri⁴ Lesakan (1857) emandako sermoi baten atala⁵ ekarriko dut adibidetzat, gero Nikolas Polit zenak Luzaideko hizkera modura aldatua⁶. Ongi azpimarratzen ditu Aurizko apaiz ospetsuak luzaidarren fiabardurak:

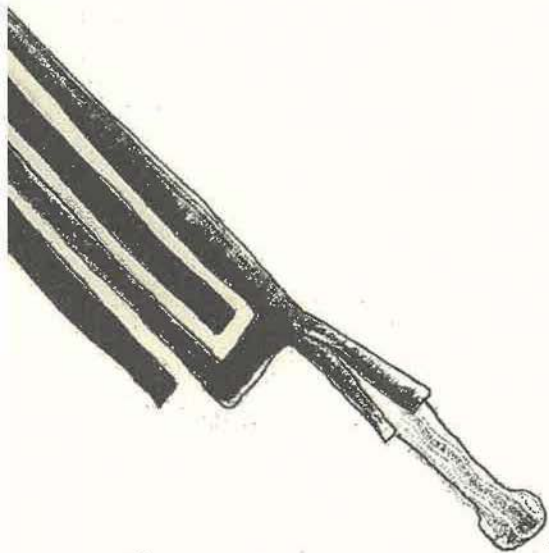
4. Anastasio Echeverri Elizondon jaio zen 1832ko apirilaren 16an. Xavier Roman Anastasio izenekin bataiatu zuten biharamunean. Apaiztu eta behin-behineko benefiziatu egin zuten Lesakan 1856an. Bi urteren buruan egin zuen bere sarrera Zugarramurdiko parrokian eta bertan egon zen 1907an hil arte.
5. Lehen orriburuan ezarria da noiz eta non emandako errepikapenak izan zituen. Honela dio: "Pred. 1857, el 8 y 15 de marzo medias; id 1858 el 7 de marzo a id, en Lesaca. Id 1858 el 21 de id en Zugarramurdi.
6. Auritz/Burgueten sortua zen Nikolas Polit jauna 1834ko abenduaren 7an. Apaiztu ondoren Luzaidera bidali zuten, erretergoan egon zelarik 1887 arte. Orreagako priore edo buru izendatu zuten orduan bere anaia Frantziskok utzitako karguan. Orreagan hil zen 1906ko ekainaren 3an.

Lesaka 1857

¿Norq emanentio gaur nere ezpañey itzaq, nere entendimentubari pensamentubaq, nere espiritubari fervoria, nere Ministerioari corresponditzen zayon bezalaco zelo bat, zubey gaur Christandadeco egui añ espantagarriya au proponitzeco? Auche da, araco pensamentu, munduco yende mortalaz añ lastimagarriqui anciya dagona ura, guizonen memoriyatiq veñere apartatu viar esluquiena ura: araco pensamentu miragarriya ura icusi dattetziuen gauza guciyeq viño gorago, gu alchatzen gattubena ura, munduco qriaturen desverdiña ura gureganiq arrancatzen dubena ura, viciyuaq aborreçiyerazten eta virtutien egerçiciyorat poderosqui muguierazten gattubena ura: auche da araco pensamentu icaragarriya ura, guizon deniq valientiena icaratzen, yaquinsun deniq presumittubena desengañatzen, Soberbo deniq altivuena humillatzen, deshonestuen verotasunaq itzaltzen, abaruba, vere ondasun injustubetatiq iraunztenttubena ura: aucha da araco pensamentu andiya ura, ceñen vistan baituridite ttiqiyuaq martiren tormentubaq, Anacoreten penitencia espantagarriyaq, eta orañiq munduco mendiyuaq ere doblatzen eta chiquitzen baitire: auche da azquenan pensamenturiq edo ideariq eztuben pensamentuba ura, ceñen presencian icusten baittugu deusezerat viyurzen empleguriq ilustrienaq edertasun deniq perfectubenaq, ondasun deniq andiyenaq eta desaguerzen aziaq (sic) daraman polbua bezala ereinubaq eta Ymperiyuaq: auche Araco David penitentia icaratzen zuben, eta vere biciyaren emienda oso baterat determinatzen zuten betico urtieq, erratten zubenian *Cogitavi dies antiquos, et annos aeternos in mente habui* (Ps. 76 v. 6). Yarri ni-

tzen consideratzen, beti iraun viar duten egunetan, betico urtietan eta equin pensamentu espantosuaq quendu cidan nere loa bustierazi cittidan nere guatzia, eta nere yanaria, nere nigar zaminaquin, paraturiq nere veguiyen aincinian nere maldade guciyeq, Omnipotentiaren colera justuba, aren presenciyerat aguerzeco arquitzen naizen estadu tristia, eta nere esperuan dagon betico castigua, baldin ezpada urricalzen nere doloriaz, nere suspiruaz eta nere eguiyazco penitencyaz: Penitencia auche da bada niq culporen naufragiotiq ittotzeti q libratzeco artu viar dudana ola infernuco Ytsaso ondoriq vaguiartan itto esnadien.

Luzaide

¿Norq emanen dazco egun ene ezpainer itzaq, ene adimendiari pensamendiaq, ene izpiritari fervoria, ene ministerioari corresponditzen zacon bezalaco celo bat, cier proposatzeco eternitatiaren pensamendu icaragarria? Au da, munduco yende mortalez ain lastimagarriqui ahatziq doon pensamendu

ura, guizonen memoriatiq beinere apartatu behar ezluquena: pensamendu miragarri ura, icus ditezquen gauza guciaq bano gorago gu alchatzen guitiena, munduco creaturen amodio soberaquina gureganiq quentzen diena, vicio eta becatiaq aborrecihazten eta vertuteen practicatzero iguihazten guitiena: au da pensamendu icaragarri ura, guizon deniq curayosena icaratzen, yaquinsun deniq presumitiena desengañatzen, sobervio deniq urgulutsiena humiliatzen, deshonesten verotasunaq eta pasioniaq itzaltzen, avarua, vere untasun inyustuetaiq erantzten diena: au da pensamendu aundi ura, ceinaren vistan iduri baitute ttipiaq martirren tormentiaq eta Saindien penitencia icigarriaq: au da pensamenduiq edo ideyaiq eztien pensamendu ura, ceinaren presencian icusten baitugu ezyeusercerat viurtzen emplegiq ilustreenaq, edertasun deniq perfectenaq, untasun deniq aundienaq, eta desaguertzen, aiciaq daraman errautsa bezala, erresumaq eta imperioaq: au da, azquenian, David penitenta icaratzen cien, eta vere vicitzaren erreforma oso baterat determintzen cien pensamendu ura, erraiten cienian: "*Cogitavi dies antiquos, et annos aeternos in mente habui*" (Ps. 76). Yarri nintzan consideratzen beti iraun behar duten egunetan, betico urteetan, eta pensamendu icigarri uneq quendu zahan ene loa, eta bustiaci zazquidan ene ohatzia eta ene yanaria ene nigarrequin, ezarriq ene veguien aitzinian ene crima guciaq, Yaincoaren colera yustua, aren presenciarat aguertzeco aurquitzten nizan estatu tristia, eta ene beha doon punimendia, baldin ezpada urricaltzen ene doloraz, ene pleñiez eta ene eguiazco penitenciaz.

Bi apaiz euskaldunok adintsukoak ziren. Bi urtez gazteagoa, nahi bada, auriztarra. Bazuten noski elkarren berri: izan ere, ez da hau bien arteko testu parekatu edo kopiaturako bakarra⁷. Lehen galdera, beraz, nor nori emandako izkribuak diren izango litzateke.

Zuzenean horri erantzuterik ez dago, baina kontuan edukiz Echeverriren eskuizkribuak Polit jaunaren bilduman zeudela eta, alderantziz, honenik ez Anastasioren pape-retan, logikaz iduri du Bidasoa aldetik atera zirela eta Luzaidera arribatu. Euskarari begiratuz, landuagoa da Politena, hitzez hitz jarraitu arren creduari.

Bigarren galdera bat iturriei buruz egin daiteke. Berak propio egindako lana ote zen Lesakako benefiziataurena, ala beste nonbaiten oinarritua? Hogeitabost urteko apaiz gaztea zen 1857an Elizondoko Echeverri, seminariotik atera berria, eta ez litzateke harritzekoa izango lehen urratsak sermoi liburu-
ren batetik ikasiz emanak izatea. Gehi-
entan gatzelerazko autoreetatik hartzen zituz-
ten apaiz euskaldunek beren predikuak Na-
farroan, iturriak aipatuz askotan. Bide ho-
netatik egin liteke euskal testu itzulien jarrai-
pen emankorra.

3) Azalpen librea

Herritarren mintzaira ohikoa aberatsa da herri-jakintza mailan, baina era berean, hiri-

tarren hiztegi landua arrotz zaie askotan. Legegizon eta medikuen antzera, Elizak ere bazuen bere hizkuntza berezia Kristautasuna-
ren inguruan sortua. Gotzaien irakasgai eta aginduak ez ziren beti ulergarriak herri xu-
mearentzat jatorriko erdara jantzian, eta zail-
tasuna arcagotu egiten zen euskarara hitzez hitz itzultzean.

Parrokietako apaizak behartuak ikusten ziren artzai nagusien izkribu asko herri min-
tzairan adieraztera, eta norberak ahal zuen moduan bete behar zuen agindua. Horrega-
tik, hain zuzen, hainbeste aldakin mota ikus daiteke oinarri bereko idazkietan.

Adibidez, dantzei buruz 1750ean Miran-
da Argaiz Iruñeko apezpikuak emandako aginduak hartzen badira aztergai, badago Baztanen hitzez hitz egindako itzulpen osoa, kopia banarekin Elbete eta Elizondoko pa-
rrokietan⁸.

Baina, bestalde, ez zuten Euskal Herriko apaiz guztiek hartzen apezpikuen izkribu luzeak itzultzeko lana, eta mezuaren muina laburbilduz eliztarrei jakinarazten saiatzen ziren. Horrela euskarara itzultitako zirriborroa ezin da esan berez gotzaitegiko dokumentua-
ren itzulpena denik, ez eta testu parekatua ere, ereduko edukin nagusiaren azalpen li-
brea baizik.

Hamazazpigarren mendearen Erdiko izkribuarekin jarraituz, Iruñea inguruan ipa-
rraldera dagoen Ezkabarte ibarreko Orrio

7. Apaiz berriaren sarrerako agurra, adibidez, antzekoa da buena. Ikus Zugarramurdikoa, FLV 48, 1986, 301. or.; eta Luzaidekoa, FLV 49, 1987, 99. or.

8. A.APAT-ECHEBARNE, *Noticias y Viejos textos de la "Lingua Navarrorum"*. Una carta pastoral de 1750 en vasconce, sobre bailes (San Sebastián, 1971), 67 or. eta hurr.

JOSE M. SATRUSTEGI, "Euskaldunen seksubideak", *Jakin* (Oñati, 1975) 28-29 or.

FRANTZISKO ONDARRA, "Textos en vasconce navarro de Baztán, Nuín y Urdazubi" FLV 40, 1982, 387 or..

herriskan agertu zen laburbilduz euskaratutako eskuizkribu jakingarri bat⁹.

Apezpikuaren sarrerako hitzetatik ikus daiteke, besterik gabe, testu bien arteko lotura-eza mezu berdina izan arren:

“A todos los fieles de nuestro Obispado, hacemos saber, que estando alta y severamente reprehendidos los bayles públicos, y las danzas por los Santos Padres, y Sagradas Escrituras, y prohibidos por los Sagrados Cánones, y Concilios, y por Santos, y Sabios Arzobispos, Obispos, en estos, y en los demás Reynos: y por grandes, y piadosos Príncipes, Reyes, y Monarchas, sus Consejos, y Reales Tribunales; por estos, y en los demás Reynos: y por grandes, y piadosos Principes, Reyes, y Monarchas, sus Consejos, y Reales Tribunales; por estos con gravissimas penas, y por aquellos con rigurosas Excomuniones, y Censuras; y assimismo continuamente reprehendidos, y reprobados por los mas Sabios, y zelosos Misionistas-Apostolicos, aun siendo los bayles de aquellos antiguos siglos de hombres, ó de solas mugeres”.

“Gure Obispadoco Christio fiel gucieri gaztiatcen diotegu, danza publicoac reprehenditcen dituztela Escritura Sanduac, eta Elizaco Doctoreac, arbiatcen dituztela Concilio, eta Missionista jaquinsunec, debecatcen dituztela Obispo Sanduec escomunicacionen azpian, eta Erregue Andi, eta piado-

soec oben Conseju eta Tribunalec pena andien azpian”.

Adierazgarriagoa da jarraian gotzaiak emandako azalpen luzearen telegrama antzeko laburpena:

“Ahora por la injuria de los tiempos, y por la infeliz, y comun relajación de las personas de ambos sexos, se ha introducido esta mezcla de hombres, y mugeres, tanto mas nociva, y perjudicial á las Almas, con la libre, y desenfrenada vista de los Jovenes, proximo trato, y comunicacion de unos, y otros, con escandalo público, sones y saynetes los mas vivos, carreras, y encuentros libidinosos, y repiques, que llaman de fuga, infernales, provocativos, y llenos de mortal, y executivo veneno, en acciones, ademanes, movimientos, y tocamientos impuros, paradas, bebidas, y refrescos, y Arcos por donde passa el Demonio en las danzas, assí en los parages públicos, como en los Encubiertos, Portales, Zaguanes, y transitos estrechos, que de proposito, y con poco motivo se solicitan, profanando frecuentemente los Sagrados Templos, Basilicas, Hermitas, sus Atrios, y Cementerios, de día, y de noche, en Plazas públicas, y en los caminos, y despoblados: en que no pocas veces, y con mucho dolor nuestro, se mezclan tambien personas Eclesiasticas, y aun los pretendientes de Ordenes al mismo tiempo, que las solicitan, de que

9. Jose M. SATRUSTEGI, “El edicto eclesiástico de 1750 en versión vasca de la Cuenca de Pamplona”. ASJU XVIII-1 (1984), 41-51 or. *Euskal Testu Zaharrak I*, 80-81 or. 22. zkia.

hay bastantes exemplares; y aun de ser alguno, ó algunos Maestros de Danzas, y de tener por Oficio el enseñarlas personas de ambos sexos: Y adoleciendo de esta contagiosa peste, y mortal enfermedad la mayor parte de nuestro Obispado, deseando ocurrir tan imponderables males, y daños espirituales, y temporales, y descubrir á los Fieles estas estradas encubiertas, las mas seguras, y secretas de Satanás, y sus invenciones, y los estragos indubitados, inevitables de la deshonestidad, y luxuria, y sacar á los Fieles de los crasos errores, en que viven ocupados en esta pesima diversion, opuesta á todas las Leyes, y la razon, y en estos iniquos, é injustos espectaculos de Satanás, que son el origen, y la raiz de todos los pecados, y vicios, que reynan en los Pueblos; por lo que la Ley de este Reyno las llama *Oficina en que se fraguan muchas ofensas de Dios con escandalo de los Pueblos*".

"Eta bada gure Obispado gueyena aurquitcen da izurri cussusco, eta eriozco enfermedadade gonequi erituric, deseyatcen dugu cerbait berere erremediatcea ainberce calte, eta eracustea fieleai, diversione gaisto gau dela Satanasen laquio seguroa, eta Errietan aurquitcen diren becatu, eta vicioen astera, eta zaiña: orrengatic dio Erreñu ontaco legueac, Danza dela gaistaquinte-guia, non eguiten diren Jangoicoaren anitz offensa".

Aipamen eta zehaztasun asko murriztu edo baztertu egiten ditu itzultzaile honek batzuetan eta, alderantziz, gotzaiaren aginduren bat espreski gehiturik ematen du berak hitz gutxitan. Adibidez amaierako atala:

"Y que cada uno de los referidos ponga una copia é la letra de este Edicto en los Libros de la Iglesia, despues de los Mandatos de Visita, y la lean, y publiquen anualmente el primer día de la Pasqua de Resurrección de Nuestro Señor Jesu Christo, y en los dias festivos, que juzgaren ser conveniente, o necesario".

Orrioko apaizak beharrezkotzat jotzen zuen nonbait festaburu nagusietan errepikatzea, honako hau dioelarik:

"Eta bacoitcac imiñi dezala gure Edicto gau Elizaco Liburuan, eta leitu, eta publica dezala urteoro irur Bazkoetan eta Errico festaburu egunean, eta conveni, premia dela idurizayon jai egunetan".

Azalpen librea ezezik, dokumentu berria ere gerta daiteke batzuetan aldakia.

Euskal testu zaharretako itzulpengintzaz esandakoa, hain zaharrak ez diren gure egunetaraino mantendu zen Nafarroan. Ehunka itzulpen egin behar izaten genituen, gerra ostean euskara berriro plazaratzeko ahalegin ofiziala nahiz pribatua ondore onak ematen hasi zenean. Lorpen handia iduritzen zitzaigun eskariak gehitzen ikustea, eta ahal zen neurrian eutsi genion denbora berrietako profesionaltasun guztiaren oinarri zaharra den tradizioari. Behin-behineko irteera ezinbesteko egoeran.

Horrela itzuli nituen, besteak beste, lehen ikastoletarako:

Ardo ta Ogi Martxelín, J.M. Sanchez Silvaren "Marcelino pan y vino" (Iruñea, 1970)

Laminzulo. Greg. (Etorkizuna, 1972)

Iruzkiaren Abestia, Asisko Frantzisko (Barcelona, 1973)

Intzaur koskailu, Amadeo Hoffman (Etorkizuna, 1973)

Alizia, Lewis Carrol (Etorkizuna, 1974)

Eta hainbat dokumentu aspergariago.

Funtsezko galdera zera da: herri xumeari mezu bat adierazteko biderik egokiena al da hitzez hitz itzulitako hizkuntza landuarena? Plaza-gizonen emankortasun joria ulertuz eta ahogozatuz goxoki hartzen du jendeak emaitzarik sakonena. Pedagogiaren munduko hurbilketa.

